

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВАВТОРСТВА

Розглянуто необхідність звернення належної уваги в законодавстві договорам, які укладаються між співавторами, також договорам з організаціями колективного управління. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення норм цивільного законодавства.

У випадку, коли у створенні твору беруть участь кілька авторів, які працюють в одному або кількох жанрах, разом чи окремо, вносячи до нього свої внески, з тим, щоб їх сукупність становила цілісний твір і забезпечувала його спільне використання, даний твір вважається створеним у співавторстві [9].

Співавторство породжує факт виникнення колективного твору. Колективно створені об'єкти породжують, у свою чергу, колективні права на твір. Розпорядження цими правами потребує узгоджених дій співавторів як між ними, так і, насамперед, при їх взаємовідносинах із третіми особами.

Співавторами є, таким чином, особи, спільною творчою працею яких створено твір. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів або спадкоємців будь-якого співавтора не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору (стаття 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

При розгляді спорів про співавторство на твір, який утворює одне нерозривне ціле, Пленум Верховного Суду України рекомендує судам виходити з факту визнання співавторства на момент оприлюднення твору. Це може бути підтверджено волевиявленням співавторів, ви-

раженим у договорах про передачу прав, публічних заявах, листах тощо. Однак при цьому судам необхідно мати на увазі, що авторське право на твір, у тому числі створений у співавторстві, виникає з моменту створення твору.

Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено договором між співавторами.

Особи, які надали автору технічну допомогу (друк, коректування тощо), не можуть визнаватися співавторами твору.

Співавторством є також авторське право на інтерв'ю (теле-, радіоінтерв'ю), в якому співавторами виступають особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла. Опублікування (трансляція) запису інтерв'ю допускається лише за згодою особи, яка дала інтерв'ю.

Винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо в угоді між ними не передбачається інше.

Зазначені положення не поширюються на випадки оприлюднення чи надання інформації на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Таким чином, встановивши можливість існування співавторства (твір створений кількома авторами), ЦК не містить його визначення.

Аналіз нормативно-правових актів та спеціальної літератури з цього питання дозволив зробити висновок про відсутність одностайності у визначенні умов співавторства та його поняття.

Так, ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір. Тут уже з'являється ознака творчості спільної праці, результатом якої є твір.

Аналіз спеціальної літератури щодо розуміння поняття «творчості» свідчить про відсутність одностайності і у цьому питанні.

Так, під творчістю розуміється інтелектуальна праця, що має на меті створення чогось нового. Тобто, в даному випадку відокремлюються два основні елементи творчої діяльності: свідомий інтелектуальний характер праці та новизна твору, що створюється [4].

Однак щодо першого з елементів – свідомого інтелектуального характеру праці – існує певний сумнів, оскільки творча правоздатність не залежить ні від віку, ані від психічних чи інших характеристик людини. Інша річ, що зазвичай недієздатні особи створюють об'єкти права інтелектуальної власності самостійно, але не можна виключати і співавторства.

Крім цього, додають ще такі елементи, як суспільно корисна спрямованість, самостійність, а для винахідницького права – також наявність певного позитивного результату [6].

Таким чином, під творчою діяльністю у сфері авторського права пропонуємо розуміти інтелектуальну діяльність, внаслідок якої створюються неповторні, оригінальні, нерозривно пов'язані з особистістю автора об'єкти авторського права.

Крім цього, творчий результат має бути єдиним цілим, тобто таким, що не може існувати без складових частин як ціле.

Результат творчої інтелектуальної праці співавторів має бути об'єктивно виражений у знаках, звуках, зображений у будь-якій іншій формі, яка є можливою для сприйняття. Співавторство має бути добровільним, винагорода за твір має належати усім співавторам [14].

Отже, про співавторство може йтися тоді, коли в результаті спільної праці двох або кількох осіб з'являється єдиний колективний твір. Єдність та цілісність колективного твору, над яким співавтори працюють за єдиним планом (темою, сюжетом), встановлюється з врахуванням його змісту та зовнішньої форми. Коли використовується одна форма вираження (наприклад, слово), праця співавторів має однорідний характер (тобто, вони виконують однакову роботу). При іншій формі вираження співавтори виконують різну за характером працю (опера створюється зусиллями композитора, лібретиста), а єдність їх твору забезпечується сполученням змісту і форми вираження [3].

Створення колективного твору спільною творчою працею двох або декількох осіб означає не спільний процес праці, а досягнення спільного результату внаслідок творчих зусиль співавторів. Тобто, важливим є не те, як, у якій формі над створенням твору працювали його творці, а те, що цей твір став результатом їхніх спільних зусиль [15].

Серед умов співавторства виділяють також такі:

- твір має бути єдиним цілим;
- спільна праця співавторів твору має бути творчою;
- добровільність творчої співпраці співавторів;
- домовленість про співпрацю між авторами [8].

Слід зробити певне застереження щодо вимоги цілісності твору. Справа в тому, що в даному випадку мається на увазі те, що колективний твір може бути одним нерозривним цілим або складатися із частин, кожна з яких має самостійне значення. Головним є те, що незалежно від того, чи він є єдиним цілим, чи складається з частин, він має сприйматися публікою як єдиний твір, що має внутрішню взаємну узгодженість змісту та форми. Тобто, зміна або вилучення якоїсь з частин колективного твору має тягти відповідні зміни у інших

частинах або неможливість використання такого твору як єдиного цілого [12].

Таким чином, відповідно до чинного законодавства, авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Із цього положення випливає те, що можуть бути різні види співавторства.

Так, в залежності від того, чи можуть окремі частини твору, створені кожним зі співавторів, бути виокремлені зі створеного у співавторстві твору і використовуватися окремо, розрізняють відповідно подільне та неподільне співавторство.

До випадків неподільного співавторства належить створення в результаті спільної творчої праці співавторів твору, що є нерозривним цілим. Якщо частина твору, створена одним зі співавторів, може використовуватися окремо, незалежно від інших частин твору, то має місце подільне співавторство [2].

Що стосується неподільного співавторства, то воно завжди має місце тоді, коли неможливо виділити працю кожного співавтора. Зазначену законом умову, можливо доповнити й кількома іншими: співавторство буде нероздільним, якщо твір складається з частин, які не мають самостійного значення, а також якщо він включає частини, що мають самостійне значення, але кожна частина створювалася всіма авторами спільно [7].

До прикладів неподільного співавторства можна віднести творчість письменників Ільфа та Петрова, братів Вайнерів, братів Стругацьких та ін.

Прикладом роздільного співавторства, є співавторство осіб, що створюють музично-драматичні твори. Дуже часто роздільне співавторство зустрічається і в творах наукової літератури, на сьогодні значна частина підручників створюється колективом вчених, у таких випадках у підручнику обов'язково вказується ким з вчених написаний той чи інший розділ або глава.

Наявність подільного та неподільного співавторства впливає на передбачений ЦК порядок реалізації прав співавторів.

Частиною 1 ст. 436 ЦК України встановлено презумпцію спільності використання співавторами твору, створеного у співавторстві. Інше, тобто, роздільне використання усього твору або його частин, має передбачатися угодою між співавторами.

За загальним правилом, створений у співавторстві твір, що є єдиним нероздільним цілим, може використовуватися на розгляд всіх його співавторів. Однак можлива і ситуація використання твору за

бажанням частини співавторів. З метою реалізації такої можливості ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлене правило, відповідно до якого жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. Для односторонньої заборони, як видно із тексту статті, необхідна наявність «достатніх підстав».

Інші правила встановлені для використання частини твору, якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення. В такому випадку кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами.

Однак і тут, на нашу думку, не все так просто. При роздільному використанні можливе завдання шкоди цілісному твору, тому, з метою уникнення подібних ускладнень, на стадії створення і особливо, використання такого твору, співавторам слід рекомендувати укладати угоду як про окреме використання частин твору, так і про порядок його використання як єдиного цілого. З цієї метою пропонуємо внести зміни до п. 2 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» і викласти його у такій редакції: «2. Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, рекомендувати співавторам укладати угоду як про окреме використання частин твору, так і про порядок його використання як єдиного цілого. У разі відсутності такого договору кожен зі співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд.»

Слід зазначити, що і раніше (втому числі і в радянську добу) судова практика виходила з того, що наявність угоди (хоча б усної) є бажаною для появи співавторства.

Та й чинне законодавство містить вказівку на те, що відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними (п. 1 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). На відміну від ч. 3 ст. 436 ЦК України, в Законі не йдеться про те, що «відносини між співавторами можуть бути визначені договором». Такі розбіжності у нормативних актах, що регулюють одні й ті самі відносини, свідчать про невпевність позиції законодавця з цього питання.

Від співавторства слід відрізняти співробітництво, при якому відсутній творчий внесок у створений твір іншою особою, яка здійснює допомогу при створенні твору, однак результати її праці не знаходять відображення у кінцевому результаті. На жаль у авторському праві на сьогодні відсутня правова регламентація відносин співробітництва.

Цікавим і таким, що обговорювався у науковій літературі, є питання визначення ролі редактора і його внеску у створення твору.

Так, більшість цивілістів вважають, що редактор твору не може бути визнаний співавтором. І.Я. Іонас висловив протилежну точку зору, відповідно до якої редактор може бути визнаний співавтором, якщо він, діючи зі згоди автора, прийняв участь у створенні образної системи або художньої форми твору. При цьому під образною системою ним розуміється обмальовка персонажів, їх характерів і образа дії.

На нашу думку, те, що має на увазі І.Я. Іонас, вже виходить за межі редагування. І в такому разі особа, що працює редактором, може бути співавтором твору, але для цього необхідне дотримання умов співавторства, а саме: добровільність угоди співавторів про створення твору, творчий внесок у створення твору тощо. Якщо ці умови не дотримані, то ніхто, в тому числі і редактор, співавтором визнаний бути не може. Встановлювати якісь інші, відмінні умови співавторства для редакторів неприпустимо.

Типове положення про підготовку рукопису до видання (п. 47) визначає редагування як творчий процес спільної роботи редактора з автором над рукописом з метою покращення ідейних, наукових, літературних достоїнств твору, усунення вад і виконання редакційно-технічних завдань. В процесі редагування редактор може підказати автору про введення нового образу до твору, тощо. Має значення у даному випадку те, що всі зміни, що вносяться редактором, здійснюються ним в силу службового обов'язку, а не по заздальгідь обумовленій з автором і належним чином оформленій угоді про співавторство. До того ж автор цілком обґрунтовано сприймає свою співпрацю з редактором як необхідну умову підготовки рукопису до видання. Таким чином, творчий процес редагування ґрунтується не на принципах співавторства, а на обов'язкових правилах.

Існують і інші проблеми визначення співавторства при літературному запису, при співпраці штатних та позаштатних журналістів, тощо. Однак всі випадки підпадають під загальні принципи визначення співавторства, що були розглянуті.

Не породжує співавторства і створення складеного твору, оскільки такий твір об'єднує низку самостійних творів, авторські права на які належать різним авторам.

Таким чином, як свідчить аналіз нормативно-правових актів у досліджуваній сфері, принцип спільного використання прав співавторами не суперечить можливості укладення між ними угоди про порядок їх реалізації. Більше того, така угода є бажаною, оскільки дозволить уникнути суперечок між співавторами у майбутньому. Ця

угода має яскраво виражений організаційний характер, а відносини, що виникають, є організаційними цивільними правовідносинами.

Як зазначалося, співавтори є вільними в укладенні договору між ними. Примушування до укладення такого договору є неприпустимим. При цьому сторони можуть укласти договір, як передбачений, так і не передбачений нормами цивільного права. Свобода договору у даному випадку обмежується лише імперативними приписами закону, загальними засадами цивільного права.

Специфікою договору між співавторами є майже повна відсутність їх нормативного врегулювання. Законодавство у цій сфері не встановлює будь-яких правил, передаючи вирішення цього питання на розсуд самих співавторів.

Як правило, в даному виді договору мають вирішуватися питання про порядок реалізації прав, що належать (будуть належати) співавторам після створення спільного, колективного твору. Наприклад, співавтори можуть доручити здійснення авторських прав одному зі співавторів, визначити принципи розподілу авторської винагороди, порядок позначення імен (або псевдонімів) співавторів, визначити вид творчого внеску кожного з них тощо.

Таким чином, ми маємо справу з цивільно-правовим договором, правочином, у якого досить специфічний предмет.

Незалежно від форми вираження волі сторін даного договору всі співавтори колективного твору намагаються створити єдиний твір. Без цього, звичайно, неможливе і використання колективно створеного твору, оскільки у протилежному випадку такий твір не виникне взагалі. З певних причин (об'єктивного чи суб'єктивного характеру) автори здійснюють саме колективну діяльність по створенню твору. В той же час для співавторства не обов'язкова єдність творчого процесу, оскільки кожен зі співавторів може працювати окремо, але результат їхньої праці має бути єдиним. Ця єдність зберігається і тоді, коли твір складається із самостійних розділів, які можуть бути використані окремо. Для співавторства не має значення розмір внеску кожного з учасників у створення єдиного твору, важливо, щоб цей внесок був творчим, а не мав характер технічної допомоги.

Але крім мети створення і використання колективного твору, додатковою метою, яка нерозривно пов'язана з основною, є об'єднання декількох авторів, досягнення спільності їх творчих зусиль при створенні твору [15].

Погоджуючись з тезою про те, що предмет даного договору не є таким однозначним, як може здатися на перший погляд, вважаємо за необхідне внести уточнення такого роду. На нашу думку, оскільки

договір між співавторами є організаційним цивільно-правовим договором за своєю суттю, основною його метою є визначення порядку створення та використання колективного твору. Це пов'язано ще і з тією обставиною, що даний вид договору може бути укладений на будь-якій стадії роботи над колективним твором. Отже, не саме створення колективного твору є основним предметом даного виду договору, а визначення порядку такого створення, порядку об'єднання творчих зусиль, порядку використання створеного твору тощо.

Так, договори між співавторами можуть укладатися на стадії підготовки до створення колективного твору, які можна назвати попередніми авторськими договорами, в яких сторони вирішують питання про порядок взаємодії між ними, про порядок і обсяг робіт, строки виконання, порядок узгодження між собою частин твору, про загальний стиль твору тощо. У угоді між співавторами, укладеній на етапі створення твору може бути вирішений порядок їх взаємодії для вироблення певного алгоритму їхньої «зовнішньої» поведінки (при здійсненні правомочностей розпорядження майновими правами на твір або захисту порушених прав). Слід зазначити також, що угода між співавторами є обов'язковою також і для організації, що використовує їх твір [13].

Таким чином, можна зробити висновок, що предметом договору між співавторами є особлива організація відносин між авторами, яка включає порядок об'єднання декількох авторів, досягнення спільності та координації їх творчих зусиль, визначення порядку використання створеного твору тощо. Отже, йдеться, насамперед, про управління процесом спільної діяльності.

Внаслідок укладеної угоди між співавторами виникають внутрішні організаційні відносини, спрямовані на координацію зусиль авторів. Але крім цього, будь-які організаційні договори, на відміну від цивільно-правових договорів майнового характеру, спрямовані на врегулювання не лише внутрішніх, але й зовнішніх по відношенню до них, договірних відносин. Це стосується, насамперед, договірних відносин між співавторами і організаціями, що використовують твори. Так, співавтори, укладаючи договори з видавництвом, беруть на себе певні зобов'язання. За договором літературного замовлення співавтори зобов'язуються створити і передати видавництву у зазначений термін твір, оформити рукопис відповідним чином, надати у цілісному вигляді тощо. Як свідчить практика, далеко не завжди всі умови договору виконуються належним чином. І тут виникає питання відповідальності співавторів.

У літературі свого часу висловлювалася точка зору, відповідно до якої співавтори мають нести солідарну відповідальність перед видавництвом, яке виправі розглядати співавторів як єдиного боржника і висувати свої вимоги до єдиного боржника (тобто, до всіх співавторів). При цьому наголошувалося на тому, що солідарна відповідальність співавторі не має нічого спільного зі звичайною солідарною відповідальністю боржників.

Отже, питання відповідальності у «зовнішніх» відносинах також мають бути вирішені у організаційному цивільно-правовому договорі, що укладається між співавторами.

В будь-якому випадку авторське право на твір, створений шляхом об'єднання частин, створених різними авторами, є не подвоєнням авторських прав співавторів: авторське право на твір в цілому виникає в зв'язку з добровільним обмеженням авторських прав на окремі частини твору. З цього слідує, що припинення угоди при подільному співавторстві призводить до припинення існування авторського права на твір в цілому і автоматично поновлює в повному обсязі авторські права авторів на їхні окремі частини твору [5].

Таким чином, співавторство на твір може як виникнути, так і припинитися за волею окремих осіб, цілі діяльності яких пов'язані з організацією та координацією діяльності співавторів.

Підсумовуючи проведені дослідження, можемо зробити висновок про те, що співавторство в силу вказівки закону виникає тоді, коли воно є неподільним і в даному випадку укладення угоди між співавторами може мати або не мати місця. Подільне співавторство виникає на підставі договору між авторами окремих частин твору. До того моменту співавторства як такого, на нашу думку, не існує, є лише сукупність окремих авторських прав на частини твору. Тобто, співавторство в цьому випадку має досить умовний характер.

Бібліографічний список

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. – К. : Знання, 2008.
2. Близнак І. А. Авторское право и смежные права : учебник / И. А. Близнак, К. Б. Леонтьев ; под ред. И. А. Близнака. – Москва: Проспект, 2011. – 416 с.
3. Бондаренко С. Колективне управління правами суб'єктів авторського права і суміжних прав – невід'ємний елемент сучасної системи охорони прав інтелектуальної власності / С. Бондаренко // Матеріали щорічної конференції Асоціації правників України – К., 2004. – С. 75-88.

4. Васильев А. С. Административное право Украины (общая часть) : учеб. пос. / А. С. Васильев. – Х. : Одиссей, 2001. – 288 с.
5. Гаврилов Є. П. Комментарий к Закону РФ «Об авторском праве и смежных правах», Судебная практика, – 3-е издание, перераб. и доп. – М. : Экзамен, 2003. – 384 с.
6. Гражданское право России: Курс лекций Ч. 1 / под ред. О. Н. Садикова. – М. : Юрид. Лит., 1996. – 304 с.
7. Егоров Н. Д. Гражданское право Ч. 1. Учебник / под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева – М. : Изд-во ТЕИС, 1996 – С. 79.
8. Камышев В. Г. Издательский договор на литературные произведения / В. Г. Камышев. – М. : Юридическая литература, 1969. – 144 с.
9. Кирсанов К. А. Гражданско-правовые организационные отношения (теоретический аспект) / К. А. Кирсанов // Российский юридический журнал. – Екатеринбург, 2003. – № 2 (38) – С. 9-12
10. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. 2 – е издание, исправленное и дополненное. – М.: «МЗ-ПРЕСС», 2001. – С. 18.
11. Насадюк А. Сельпом по музыке / Насадюк А. // Юридическая практика. – 2009 – № 31.
12. Серебровский В. И. Вопросы советского авторского права / В. И. Серебровский. – М. : Изд-во академии наук СССР, 1956. – 284 с.
13. Чурпита Г. В. Авторское право на творі образотворчого мистецтва : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03 / Г. В. Чурпита ; Нац. Ун-т внутр. справ. – Харків, 2003. – С. 91.
14. Черепяхин Б. Б. Труды по гражданскому праву / Б. Б. Черепяхин. – М. : Статут, 2001. – 479 с.
15. Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В. А. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – 288 с.

Обоснована необхідність звернення до уваги в законодавстві договорам, які укладаються з організаціями колективного управління. Предложено зміни в діючому цивільному законодавстві.

The thesis has considered the grounds for the emergence of practical civil legal relations which are settled by co – authors, agreements with collective management organizations.

Стаття надійшла до редколегії 13.03.2014